

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 15. do 21. marta 2005. godine, donijela je

ODLUKU

I

Prirodno-graditeljska cjelina – Most u Plandištu (Rimski most, Most preko rijeke Bosne u Plandištu) proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. 249 i 250, k.o. Vrelo Bosne (novi premjer), što odgovara dijelu k.č. broj 237/2, k.o. Donji Butmir (stari premjer), općina Ilidža, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite i rehabilitacije, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, restauraciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

I zona zaštite obuhvata prostor definiran sljedećim granicama:

- sjeverno od Rimskog mosta, pojasom između stare asfaltne ceste Ilidža-Blažuj i stare ceste izgrađene na k.č. 249 i 250, k.o. Vrelo Bosne;

- južno od Rimskog mosta i trase stare ceste izgrađene na k.č. 249 i 250, k.o. Vrelo Bosne, prostornim pojasom širine cca 150 m, u potezu 200 m zapadno od Rimskog mosta pa do 200 m istočno od Rimskog mosta.

U I zoni zaštite utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su samo radovi restauracije i konzervacije nacionalnog spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nadležna služba zaštite);
- svi radovi na zaštiti, bez obzira na njihovu vrstu i obim, moraju biti realizirani na temelju prethodno pribavljenog odobrenja nadležnog ministarstva;
- nije dopušten saobraćaj motornih vozila preko Rimskog mosta; nije dopuštena nova izgradnja stambenih, privrednih, poljoprivrednih i drugih objekata;
- dopušta se redovno čišćenje i održavanje korita rijeke Bosne;
- zabranjeno je odlaganje svih vrsta otpada, kamena, zemlje, jalovine i drugih krutih i tečnih materija i materijala;
- zabranjeno je obavljanje svih radova na infrastrukturi, osim u izuzetnim slučajevima, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručni nadzor nadležne službe zaštite;
- zabranjeno je: mijenjati smjer vodotoka rijeke Bosne, vršiti radnje koje mogu oštetiti korito i obale rijeke Bosne ili smetati slobodnom proticanju vode rijeke Bosne; zabranjena je eksploatacija riječnog šljunka, pijeska, kamena i sl. iz korita rijeke Bosne, postavljati sredstva i opremu za uzgoj ribe u vodama Bosne, postavljati plutajuće objekte u vode rijeke Bosne kao i vršiti bilo kakvo zagađivanje vodotoka rijeke Bosne.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite, općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 528.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 06.1-2-75/03-3
15. marta 2005.godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, “nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju Mosta Plandište na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 528.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije,
- podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama i radovima na dobru, itd.,
- uvid u sadašnje stanje objekta,
- kopiju katastarskog plana,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Most preko rijeke Bosne u Plandištu izgrađen je na zapadnom izlazu iz Sarajeva, 2 (dva) km nizvodno od izvorišta rijeke Bosne, na udaljenosti od 1300 m od najbližih obronaka planine Igman, odnosno 3 (tri) km jugoistočno od Blažuja. Kao što je Kozja ćuprija, u simboličkom smislu, istočna kapija grada Sarajeva, Rimski most je njegova zapadna kapija.

Historijski podaci

Sliv rijeke Bosne je, u prostornom smislu, predstavljao jezgro okupljanja i naseljavanja naroda još u starom vijeku. Lokalitet Ilidže je lociran u nukleusu najstarijeg područja sarajevske regije u kom se nalaze ostaci neolitskih, ilirskih i rimskih naselja, kao i termalna kupališta korištena za vrijeme Rimskog, Otomanskog i Austrougarskog carstva, kao i u kasnijem periodu.

Godine 1893. je slučajnim, a od 1896. godine sistematskim iskopavanjima otkriveno naselje neolitske kulture koja se razvijala oko 2400 - 2000. godine prije nove ere.

Iz rimskih izvora poznato je da su ovdje živjeli Iliri čija je kultura vezana za željezno doba, tj. za I milenij prije naše ere. Nakon oko 3 stoljeća permanentnih borbi, Rimljani su 9. godine nove ere zauzeli veliki dio Balkanskog poluotoka, tj. Ilirik.

Kroz Ilidžu prolazi jedna od najvažnijih rimskih cesta, a rimsko naselje "Aquae ... S" ("Banja ... S") je bilo upravno i kulturno središte čitave oblasti. Materijalni ostaci rimske civilizacije nalaze se i na lokalitetima Stupsko brdo, Osijek i Crkvište u Blažuju. Pomoću sistematskih areoholoških istraživanja na Ilidži pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. stoljeća, sačuvane su rimske građevine, podni mozaici, keramika, nakit i novac.

U 10. stoljeću ovo područje je središte Vrhbosanske župe, a u 15. stoljeću sjedište Sarajevskog sandžaka. Prema ovom društveno-političkom i trgovačkom središtu i od njega vodili su značajni i frekventni putni pravci.

Trgovački put, koji je povezivao Dubrovnik sa srednjom Bosnom, išao je preko planine Ivan i vodio do Tarčina, odakle se granao u dva pravca: prema Vrhbosni, odnosno prema Visokom. Jedan potez cestovnog kraka prema Vrhbosni i danas je zadržan na potezu Ilidžanske i Sarajevske ceste. Na prostoru Plandišta su se nalazila raskršća puteva koji su dolazili dolinom Bosne sa putevima koji su dolazili sa istoka i juga.

Navedeni podaci o osobenostima mikrolokacije Plandišta, kao i činjenica da u neposrednoj blizini mosta nikada nije postojalo naselje, upućuje na zaključak da most nije imao komunalni karakter, nego je bio izgrađen kao most na međugradskoj komunikaciji.

Važnost spomenutih saobraćajnih pravaca, kao i razvoj naselja i kontinuitet naseljavanja na području Ilidže, dovode do pretpostavke da je na mjestu današnjeg mosta, u rimskom periodu, kao i u srednjovjekovnom periodu, most postojao, iako o tome nema sačuvanih pisanih dokumenata.

Pisani navodi iz kasnijih putopisa daju osnova utemeljenju pretpostavke da je današnji most "temeljito obnovljen, ukoliko nije tada iz temelja i sagrađen" u periodu između 1530. i 1550. godine, jer prvi pisani spomen o mostu na Plandištu ostavlja mletački poslanik Catarino Zeno, koji je 1550. godine prošao kroz Sarajevo. U svom putopisu on navodi kako je, dolazeći sa sjevera, došao u Blažuj ("Blazuda"), i tu prenoćio. Sutradan je prešao rijeku Bosnu, po kojoj je, kako konstatira, čitava zemlja prozvana, o rijeci Bosni piše da izvire ispod gore kojoj ne zna imena, te "je odmah velika, preko nje vodi kameni most sa sedam lukova, s kojega se vidi kako iz gore ključa".

Ne zna se ko je "bio taj obnovitelj, ako ne i utemeljitelj mosta», ali među

istraživačima postoje pretpostavke da su graditelji Mosta na Plandištu mogli biti: veliki vezir Rustem-paša Hrvat ili Semiz Ali-paša ili Gazi Ali-paša.

O popravkama ovog mosta sačuvano je relativno dosta podataka. Citat: "Najinteresantniji podaci potječu iz 1762. godine, kada su zainteresirani građani Sarajeva zatražili od bosanskog vezira da se most opravi, jer je oštećen i slabo upotrebljiv. Kadić donosi, prije svega, arzuhal od 28. V 1762. godine sljedećeg sadržaja: »Ovom sudu pristupili su ulema, age i esnafske čehaje i izjavili da je most na glavnom putu za Mostar i Travnik kod Blažuja na rijeci Bosni oštećen, pa predstavlja za prolaznike veliku poteškoću, a osobito za one siromašnije koji u grad nose poljoprivredne proizvode i druge stvari. Stanovnici okolnih sela obavezuju se da će dati pomoć u radnoj snazi i most dovesti u prvobitno stanje. Ovaj arzuhal podnosi se vašoj preuzvišenosti (bosanskom veziru) da bi izvoljeli odobriti potrebne radove i sredstva za opravku. 5. zilkade 1175 (28. V 1762). Sarajevski kadija Muhamed«.

Na ovaj arzuhal, svega tri dana kasnije, uslijedila je bujruldija bosanskog valije od 31. V 1762. godine. Tim povodom je na lice mjesta izašla komisija u sastavu: sarajevski kadija Muhamed, sarajevski kajmekam Smail-beg i mimari sa još nekim uglednijim ličnostima, te su sastavili predračun za opravku mosta, datiran sa 21. zilhidže 1175 (12. VII 1762) godine.

U predračunu je najprije nabrojen sljedeći materijal za izgradnju jednog drvenog mosta, koji će se podići zapadno od kamenog, a čija dužina će iznositi 260 i širina 5 aršina:

za kolovoz hrastovih greda 1300 komada po 5 aršina;
hrastovih greda za poklopicu, dužine 10 aršina x 60 = 3 300;
velikih balvana za sljeme 85 komada = 19 440;
hrastovih greda 84 dužine 5 aršina za tzv. babu;
za kolovoz klinaca 3900 komada, ili 487 oka x 20 = 9 750;
glavnih nosača 4 komada x 60 = 240;
klinaca za baskije 165 kom. = 410;
urgan (?) 4x 30.

Majstorima za obradu drvene građe 300 nadnica sa jelom = 12000 akči.

Zatim se navodi da je potrebno na kamenom mostu opraviti korkaluk (ogradu) u dužini od 31 aršina i na dva mjestu kaldrmu sa ivicama mosta, te izvaditi iz vode kamenje korkaluka koje se porušilo.

Ukupni iznos predračuna za građu i rad: 117.330 (akči) ili 977 groša i 1 zlota. Prednji obračun je upućen bosanskom valiji, na što je 26. zilhidže 1175 (17. VII 1762) godine uslijedila bujruldija da se sa radovima otpočne što prije, da se razapnu čadori na mjestu gradnje i vodi strogi nadzor nad radovima i materijalom." (završetak citata)

Godine 1952. pri rekonstrukciji puta konstatirano je da most svojom širinom ni približno ne zadovoljava potrebne uvjete za odvijanje saobraćaja motornih vozila, pa je, u želji da se očuva njegovo autentično stanje, stavljen van upotrebe, a na udaljenosti od cca 150 m nizvodno od njega sagrađen novi, armiranobetonski most, koji udovoljava savremenim saobraćajnim zahtjevima. Bitno je napomenuti da se, u situacionom smislu, promijenio i položaj trase novog puta na dionici Ilidža-Blažuj, tako da je kameni most u Plandištu prestao biti funkcionalnim dijelom navedene dionice puta.

2. Opis dobra

Most na Plandištu predstavlja jedini sačuvani primjerak kamenog mosta izgrađenog preko rijeke Bosne na čitavom njenom toku, a, vjerovatno, predstavlja i jedini izgrađeni kameni most preko rijeke Bosne, s obzirom da se za mostove Čekrekči hadži Mustafe i Davud-paše, koji su bili sagrađeni u Visokom, ne zna da li su bili kameni ili nisu.

Iako ime graditelja današnjeg mosta nije poznato, forme, detalji i obrada upućuju na zaključak da je most djelo domaćih majstora.

Građevina ovog mosta je lijepo ukomponirana u prirodno okruženje u kojem se most nalazi, a svi elementi koji utječu na prostornu dispoziciju (silueta podužnog profila mosta, ravničarska konfiguracija terena, veličina vodostaja u raznim godišnjim dobima i razlivenost rijeke Bosne, sa široko razvijenim koritom u ovom dijelu vodotoka) su dobro analizirani što je rezultiralo prostornim konceptijskim rješenjem mosta: primijenjene su dugačke prilazne rampe sa inundacionim otvorima (poprečni presjek većeg inundacionog otvora je pravougaonik dimenzija 40 x 100 cm) koji u fazama povećanog vodostaja preuzimaju funkciju odvodnje vode, sprečavajući plavljenje okoline mosta.

Most ima sedam polukružno zasvedenih svodova i niveletu mosta karakterističnu za osmansku mostogradnju: visina i širina čeonih lukova mosta i svodova mosta raste ritmično prema sredini mosta tako da iznad četvrtog, odnosno centralnog luka mosta nastaje najveća nivelaciona prijelomna kota mosta. Svijetla širina prvog svoda, mjereno respektivno od istočne strane mosta prema zapadnoj, iznosi 3,30 m, drugog svoda 4,10 m, trećeg 4,90 m, a širina središnjeg, četvrtog svoda iznosi 5,70 m.

Dužina prilazne rampe mostu sa istočne strane je 85,30 m. Dužina mosta iznosi 52,10 m, širina sa korkalukom 4,55 m, a visina mosta na najvišem mjestu oko 4,50 m.

Most ima 6 riječnih oslonaca (poprečni presjek nožice riječnog stupa je cca 1,80 x 5,00 m) koji na uzvodnoj, jugozapadnoj strani imaju ledobrane-ledolomce, a treći mostovski oslonac na nizvodnoj strani ojačan je zidanim kontraforom od kamena koji je prislonjen uz čeonu zid mosta. Kontrafor, visine cca 3,10 do 3,20 m, ima pravilnu klinastu formu, čiji je horizontalni presjek pravougaonik.

Korkaluk, visine cca 75 cm i širine cca 30 cm, je od čeonog zida mosta vizualno odvojen izvedbom jednostavno profiliranog kamenog vijenca, a lukovi su u odnosu na čeonu zidove mosta diskretno uvučeni.

Most je zidan u klesanom kamenu krečnjaku koji je spojen krečnim malterom, a kamene ploče korkaluka, kao i kameni segmenti svoda, spojeni su željeznim klanfama i zaliveni olovom. Kolovozna površina mosta je od kaldrme vezane cementnim malterom.

U nizvodnom korkaluku ugrađena je rimska spolija, kamena ploča na čijoj površini se nalazi plitki reljef, zbog čega se ovaj most u narodu često naziva i Rimskim mostom. O tom reljefu nema podataka u dostupnoj literaturi. Na reljefu je prikazana naga figura u stojećem položaju, lijeve noge prekrížene preko desne, sa desnom rukom podignutom iznad glave i lijevom rukom prekríženom preko grudi.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti Narodne Republike Bosne i Hercegovine iz Sarajeva, br. 685/50 od dana 10. juna 1950. godine, spomenik je pravno zaštićen objekat, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture Narodne Republike Bosne i Hercegovine iz Sarajeva, br. 02-627-3 od dana 18. aprila 1962. godine, Most preko rijeke Bosne u Plandištu, u državnom

vlasništvu (Skupština općine Ilidža), upisan je u Registar nepokretnih spomenika kulture.

Prostornim planom Bosne i Hercegovine iz 1980. godine, *Most na Bosni kod Blažuja*, bio je svrstan u I kategoriju (kategoriju spomenika od nacionalnog značaja).

Dobro se, pod nazivom *Most Plandište* i rednim brojem 528 nalazi na Privremenoj listi Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

Most u Plandištu se nalazi unutar I zaštitne zone (zona najstrožijeg režima zaštite) zaštitnog područja izvorišta vode za piće u Sarajevskom polju.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

U 20. stoljeću most se koristio za motorni kolski saobraćaj, čiji intenzitet, u godinama poslije II svjetskog rata, dovodi do neprimjerene eksploatacije mosta, usljed koje se konstrukcija mosta dovela u veoma teško stanje. Radi prilagođavanja karakteristika uzdužnog profila nivelete kolovoza mosta uvjetima odvijanja savremenog saobraćaja motornim vozilima, izvedeno je nasipanje mosta i podizanje nivelete na obje oslonačke strane mosta u visini od preko 100 cm nasipa od zemlje i postavljanjem kolovoza od granitnih kamenih kocki, kao i određena betonska ojačanja podvodnih dijelova oslonaca mosta.

Stručnjaci Gradskog zavoda za zaštitu i uređenje spomenika kulture, ranih 80-ih godina 20. stoljeća, evidentiraju deformiranost i rastrešenost dijelova zidova, svodova i korkaluka, bočne deformacije zidova (odstupanja ravnina zidova iz vertikalnog položaja i pojavu tzv. "trbuha"), kao i prisutnost dva samonikla stabla koja su prouzročila razmicanje većih poteza zida. Tom prilikom je konstatirano da se, uprkos pobrojanim deformacijama, najveći dio kamenih kvadera mosta može iskoristiti kod prezidivanja mosta, a da se nedostajući, ili posve uništeni komadi nadomjestite novim komadima klesanim od kamena "hreša".

Radi istaživačko-analitičarskih radova vezanih za istraživanje prvobitnog izgleda nivelete mosta, odnosno prvobitne strukture gornjeg stroja mosta, urađene su tri sonde: na početku kolovozne konstrukcije mosta na njegovoj istočnoj strani, u kolovoznoj konstrukciji iznad drugog mostovskog oslonca na njegovoj istočnoj strani, kao i na kraju kolovozne konstrukcije mosta na njegovoj zapadnoj strani. Sve tri sonde su rađene uz korkaluk mosta na nizvodnoj strani.

Radovi statičko-konstruktivne sanacije, restauracije, konzervacije, koji su poduzeti 80-ih godina 20. stoljeća, mogu se svrstati u sljedeće grupe aktivnosti:

- uklanjanje naknadno dodanog nasipa i kolovozne konstrukcije sa mosta i vraćanje originalnog uzdužnog profila nivelete kolovoza mosta, kao i originalnih struktura gornjeg stroja mosta sa restauracijom kaldrme,
- saniranje i restauracija elemenata vijenaca i korkaluka,
- uklanjanje zemljanog nasipa sa obalnih oslonaca mosta, otkopavanje sedmog luka i svoda na zapadnoj strani mosta, otkopavanje i otkrivanje prilazne rampe kao i uklanjanje samoniklog rastinja i drveća iz zidnih struktura mosta,
- prezidivanje i ispravljanje deformiranih i rastrešenih zidanih konstrukcija mosta, te saniranje čeonih zidova mosta,
- površinska zaštita i konzervacija spomenika u cilju njegove zaštite od štetnih djelovanja atmosferilija, kondenzata i štetnih utjecaja industrijskog zagađenja.

Razmatrana je i mogućnost injektiranja nosivih konstrukcija, ali je zaključeno da će

se restauracijom prvobitne nivelete mosta, vraćanjem originalnog gornjeg stroja mosta i radovima statičko-konstruktivne sanacije mosta, kao i promijenjenim režimom saobraćaja u smislu zabrane odvijanja saobraćaja motornih vozila preko mosta, statička i dinamička naprezanja mosta, u narednoj fazi eksploatacije mosta, svesti na najmanju moguću mjeru, te da nije potrebno pristupiti radovima injektiranja nosivih potpornih konstrukcija mosta.

Sa uzvodne strane mosta, kod oslonaca 4 i 5, obnovljene su, tj. sazidane kamenom "hreša" nove konstrukcije ledobrana, dok su konstrukcije ledobrana oslonaca br. 1, 2 i 3 dekompozirane i prezidane postojećim istim komadima kamena.

Svod "A", tj. prvi svod na istočnoj strani mosta, je dekompoziran uz prethodno numeriranje kamenih kvadera sedre, te rekonstruiran prezidivanjem, uz zamjenu od oko 10% dotrajalih i nedostajućim kamenih blokova sedre. Kod prezidivanja svodne konstrukcije je korišten produžni cementni malter razmjere 1:2:6. Isti postupak je primijenjen i za djelimično prezidivanje čeonih zidova mosta.

Sa korkaluka mosta su uklonjene betonske nadozide i izvršeno njegovo djelimično učvršćivanje, čišćenje i zaptivanje spojnica, a pojedine ploče su zamijenjene novim.

Restaurirana kaldma (pri čemu je zadržano cca 70% postojeće kaldrme) je postavljena u sloj pijeska prosječne debljine od cca 10 cm, a korišten je riječni čisti pijesak prosječne granulacije 1-5 mm. Spojnice su zaljevene bijelim cementnim malterom razmjere 1:2. Pješčani sloj je postavljen na ispunski sloj kamenog nabačaja i završnog šljunčanog sloja (prosječna debljina sloja šljunka je cca 15 cm). Na ogoljenu konstrukciju svodova mosta, odnosno trupa mosta, sa gornje strane, postavljena je podloga od zaribanog betona prosječne debljine sloja od 10 cm izvedena od MB 10, a zatim hidroizolacija (albit + 2 sloja verbiteksa 30 sa kontaktnim namazom bitulitom i 3 premaza bitumenom 85/25).

Umjesto do tada uobičajnih sredstava za površinsku zaštitu i konzervacija spomenika (vodeno staklo, koloidalna silicijumska kiselina i estar silicijumske kiseline), u cilju njegove zaštite od štetnih djelovanja atmosferilija, kondenzata i štetnih utjecaja industrijskog zagađenja, primijenjen je "sandsteinverfestiger H". Ovo sredstvo je primijenjeno zbog: povećanja dubine prodiranja u unutrašnje strukture kamena (100 % u odnosu na ranije korištena), zbog smanjenja štetnog djelovanja natrijum sulfata na kamen (do 4 puta), kao i povećanja čvrstoće kamena na pritisak nakon upotrebe ovog materijala.

U okviru druge faze, izvršeni su radovi na uređenju prilaza mostu u dužini od cca 50 m sa obje strane mosta. Restauriran je zemljani kolovoz koji je stabiliziran kaldrmisanim pojasevima u pravilnim razmacima. Izvršena je i sanacija i ispravljanje kamenih podzida na zapadnom prilazu mosta, skidanje dobetoniranih dijelova, kao čišćenje i fugovanje lica zidova.

5. Sadašnje stanje dobra

Smatra se jednim od najbolje očuvanih mostova u Bosni i Hercegovini podignutih u vremenu Osmanskog carstva. Danas se po mostu ne odvija saobraćaj motornih vozila, već isključivo pješački saobraćaj.

Prilikom uvida u stanje objekta na terenu januara 2005. godine, konstatirano je da se objekat nalazi o relativno dobrom stanju očuvanosti.

Nakon završenih radova 1986. godine, stručnjaci tadašnjeg Gradskog zavoda za zaštitu i uređenje spomenika kulture Sarajevo su zaključili da se u narednoj fazi trebaju nastaviti radovi na ispitivanju konstrukcije temelja, te nakon utvrđivanja stanja pristupiti eventualnoj sanaciji ili možda njihovoj rekonstrukciji.

U periodu od 1986. godine pa do danas, na mostu su nastala manja oštećenja, kako na kolovozu mosta (došlo je do značajnog oštećenja kaldrmisane površine uvjetovanog atmosferilijama i korijenjem samoniklog rastinja u fugama i na površini kaldrme), tako i na čeonim zidovima (konstatirana su zaprljanja kamena utjecajem atmosferilija, te manja fizička oštećenja kamenih blokova).

Oštećenja istočne prilazne rampe mostu identična su oštećenjima kaldrme mosta.

Oštećenja korkaluka mosta prije svega se ogledaju u agresivnom djelovanju mahovine i lišaja na površini kamena, te oštećenju kamenih površina korkaluka.

Na uzvodnoj strani stupova mosta djelimično su oštećeni ledobrani-ledolomci, građeni u donjoj zoni od kamena krečnjaka, i u gornjem dijelu od kamena sedre.

Kontraforsko ojačanje trećeg mostovskog stupa (u donjoj zoni građenog od krečnjaka, a u gornjoj od kamena sedre) djelimično se obrušilo na svojoj istočnoj strani.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

Vremensko određenje

(dobra nastala od prahistorije do kraja 20. stoljeća)

Historijska vrijednost

(veza građevine, cjeline ili područja sa historijskom ličnošću ili značajnim događajem u historiji)

Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade
- ii. Kvalitet materijala
- iii. Proporcije
- iv. Kompozicija
- v. Vrijednost detalja
- vi. Vrijednost konstrukcije

Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- i. Materijalno svjedočanstvo o manje poznatim historijskim razdobljima
- iii.
- iv. Djelo značajnog umjetnika ili graditelja
- vi. Svjedočvanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru
- viii. Svjedočianstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju

Ambijentalna vrijednost

- i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline
- ii. Značenje u strukturi i slici grada
- iv. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- iii. Namjena i upotreba
- iv. Tradicija i tehnike
- v. Položaj i smještaj u prostoru
- vi. Duh i osjećanja
- vii. Drugi unutrašnji i vanjski činitelji

Jedinstvenost i reprezentativnost

- i. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila
- ii. Vrhunsko umjetničko ili arhitektonsko djelo
- iii.

Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

- ii. Fizička cjelovitost (kompaktnost)
- iii. Homogenost
- iv. Zaokruženost (kompletnost)
- v. Nenarušenost stanja

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja Mosta u Plandištu (Rimski most; most preko rijeke Bosne u Plandištu) nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1969. Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, Stari mostovi u BiH, Sarajevo, 1969.
1976. *Projekat sanacije i uređenja starog mosta na Bosni u Plandištu*, Gradski zavod za zaštitu i uređenje spomenika kulture Sarajevo, 1976.
1989. Škaljić, Abdulah, Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku,

- Sarajevo, 1989.
1996. Šamić, Midha,: Francuski putnici u Bosni na pragu XIX stoljeća i njihovi utisci o njoj, Sarajevo, 1966, str. 15.
1997. Karabegović, Ibrahim, *Sarajevo u očima stranih putopisaca od polovine šesnaestog do kraja sedamnaestog stoljeća*, Prilozi historiji Sarajeva, Radovi sa Znanstvenog simpozija Pola milenija Sarajeva, održanog od 19. do 21. marta 1993. godine, Sarajevo, 1997, str. 231-238, lat.
2000. Fekeža, Lidija; Gavrilović, Margita, *Od dolaska Slavena do pada Bosanskog kraljevstva*, Ilidža, monografija, izdavač Općina Ilidža, str. 171-190
2000. Ćeman, Mirza Hasan: *Ishod na Ilidžu*, Ilidža, monografija, izdavač: Općina Ilidža, str. 203-294

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:
Emir Softić, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika